

BENEDEK ELEK IRODALMI LEVELEZÉSE II.*

(1925—1928)

Személyes élménnyel kell kezdenem. Múlt év tavaszán lenn jártam a Székelyföldön, és meglátogattam a kisbaconi Benedek Elek emlékházat. Már a felirat jó érzéssel töltött el: „Az állam nyelvét meg kell tanulnotok, az édesanyátok nyelvét nem szabad elfelejtenetek.” Ezt üzenete valamikor Kisbaconban szerkesztett gyermeklapjával, a Cimborával több generáció Elek nagyapója, és ez az üzenet ma aktuálisabb mint valaha. Beljebb kerülve a házba szinte mozogni se lehetett a sok gyerektől, akik a közeli vagy távolabbi iskolákból az emlékházba özönlöttek, hogy néma csöndben hallgassák tanárnőjük okos és szívet-melengető magyarázatát. Kifelé jövet már másik iskola jött velünk szemben. Öröm volt személyesen meggyőződni róla, hogy Benedek Elek szelleme él a Székelyföldön, és talán a távolabbi Erdélyben is.

Most, hogy Szabó Zsolt odaadó munkája nyomán kézbe vehettük Benedek Elek irodalmi levelezésének második kötetét, most látjuk csak igazán, milyen emberfeletti munka és mennyi hit kellett hozzá, hogy az öreg, megfáradt Benedek Elek egy eldugott kis faluban, rossz közlekedési és postaviszonyok közt, magára hagyva, haláláig szerkessze a Cimborát. Micsoda erkölcsi erő kellett ahhoz, hogy haszonleső kiadókkal, súlyos anyagi gondok közepette ne hátráljon meg, és a szerkesztés mellett tovább írja könyveit, meséit. „Ha nekem nem volna egy darab földem, s nem csordogálnának régibb könyveim új kiadásaiából a koronák, az erdélyi irodalom adta jövedelmemből éhen halhatnék.” — írja egyik levelében. És emellett még jutott ideje arra is, hogy az erdélyi írókat műveik magyarországi elhelyezésével segítse, és antológiát szerkesszen az erdélyi irodalomból (*Erdélyi történetek*, 1921). Mert a nagy irredenta propaganda ellenére igen sok nehézségbe került idehaza az erdélyi írók műveit lapoknál és kiadóknaél elhelyezni, és könyörögni kellett, hogy a magyar kormány a Cimborából 2—300 (!) példányt iskolák számára átvegyen. A harmincas években persze megváltozott a helyzet, mikor Révaiék halinába öltöztették az erdélyi írók könyveit, de ez már üzlet volt, és nem irodalompartolás.

Az emberfeletti munka mellett nem kevés bántást is el kellett viselnie. A Magyar Párt lapja egy primitív magyarországi gyermekújságot reklámozott a Cimborá ellenében. Nem hívták meg az erdélyi írók seregszemléjére, Marosvécsre, a Helikon alakuló gyűlésére, pedig legkedvesebb fiai közül sokan ott voltak. Csak üdvözlő táviratot küldtek neki. Bármilyen fájdalmas is ez számára, de belenyugszik. „Ebből persze, természetesen, nem következik, hogy én ne őszintén kívánjam Isten áldását a helikonisták munkájára, viszont magától értetődő,

* Közzéteszi: Szabó Zsolt

hogy a nyilvánvalóan perfid eljárásból a magam személyét illetően levonjam a konzekvenciát, visszahúzódjam mindenféle akciótól, s többet az íróasztal mellől ne mozduljak el.” De nem vonult vissza. És amikor a Magyar Párt „jóvöltából” megszüntetett Újságnál dolgozó fiai kenyér nélkül maradtak, velük együtt vonatra, némelykor székérre ült, bejárta Erdélyt, és előadóesteken, felolvasásokon vett részt. A bántásokért pedig bőségesen kárpótolta a gyerekek és az írók egy részének felé áramló szeretete, amiről a levelezés bőséggel tanúskodik.

A levelezésgyűjtemény hű képet ad a polemikus Benedek Elekről is, aki kiállt Makkai Sándor erdélyi ref. püspök Ady-könyve mellett, melyet a „püspökfi” Szász Károly a radikális métely terjesztésével vádolt. Pamfletjét, melyet a Püspök és a püspökfi címmel adott ki, a Brassói Lapok csak feliben merté vállalni, azzal a meglepő indoklással, hogy olvasóinak 90%-a Ady-ellenes. Ez egyébként fogalmat ad arról is, milyen szép számmal volt még ekkor a konzervatív-jobboldali hivatalnokréteg Erdélyben.

A levelek jegyzetei nagyon tanulságosak, és a lehetőségig pontosak. Látszik, hogy a jegyzetelő nem kímélte a fáradságot, hogy néhány homályos adatot felderítsen. Közli például Szabó Dezső 1925-ös erdélyi látogatásának sajtóvisszhangját, de arra még így sem kapunk választ, hogy miért rövidítette le az író hat hónapra tervezett látogatását néhány napra. A Szabó Dezső–Hatvany-ellentéttel kapcsolatban viszont kiegészíthetjük a jegyzetet azzal, hogy ez az antagonizmus Hatvany részéről kettős gyökere: egyrészt az októberista emigráns indulata az Elsodort falu szerzője ellen (aki ugyan akkor már némileg eltávolodott a kurzustól), másrészt pedig személyes természetű: Hatvany érthetően nem vette jó néven, hogy Szabó Dezső, akit házába fogadott, a Tanácsköztársaság alatt arra biztatta a cselédeit, hogy gyűjtsák fel a házát. (Hatvany erre vonatkozó emlékét Nagy Péter is közli Szabó Dezsőről írt könyvében.) Egy megfajított utalásban is segíthetnek: az „Allerkedő” egy Magyarországon akkoriban divatos bulvár heti- vagy havilapra, az Aller Képes Családi Lapra utal.

A levelezés második kötete a várakozáson felül nagy mennyiségű levél felbukkanása miatt a sajtóalárendező eredeti tervétől eltérően 1927-tel zárul. Még két esztendő levelezése van hátra addig, míg Benedek Elek kezéből végleg kiesik a toll, és teste visszatér az édes anyaföldre, ahogyan Ignotus írta „mintha egy tiszta forrás, egy életes kút szívódnék vissza a székely bércek titkaiba”. (Kriterion, 1984.)

VEZÉR ERZSÉBET